

Mișcarea tătarilor din Crimeea și strategia ucraineană Cronologia unei înfrîngeri

NADIR BEKIROV

Chiar anterior Declarației de independență din august 1991, Ucraina ducea o politică indecisă față de Crimeea. De la bun început, direcția politicii Crimeii trebuia orientată precis spre problema accentuării sentimentului separatist din peninsulă. Rădăcinile acesteia se află în compoziția populației peninsulei, care cuprinde în primul rînd emigranți din Rusia, trimiși aici după ultimul val de deportare a tătarilor originari din Crimeea, în ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial. Acest segment al populației peninsulei a primit anexarea Crimeii la R.S.S. Ucraineană din 1954 ca pe o aberație istorică ce nu merita luată în serios. Înaintea declarației de independență a Ucrainei, Crimeea a fost condusă cu foarte multă pricepere de capii locali ai partidului comunist. În viziunea lor, autonomia Crimeii care a fost în principiu susținută de liderii tătarilor, era inacceptabilă, temîndu-se de periclitarea poziției lor privilegiate în peninsulă. În orice caz, în 1989, cînd devenea evident faptul că Ucraina urma să se declare stat independent, liderii comuniști și populația rusească majoritară din Crimeea au schimbat brusc macazul. Au început să invoce „principiul teritorial” al autonomiei care ar trebui aplicat la întreaga populație din Crimeea privită ca totalitate, deci nu doar populației tătarilor indigeni. În mod clar, forțele pro-ruse din peninsulă au folosit chestiunea autonomiei ca un atu cu scopul de a compromite șansele Ucrainei de a deveni stat independent.

Cam în aceeași perioadă noua mișcare națională a tătarilor din Crimeea, în plină ascensiune, încerca să influențeze politica Kiev-ului față de Crimeea. În 1989 a fost înființată Organizația Mișcării Naționale a Tătarilor Crimeeni (OKTNR). Realizînd că Moscova și, în special, PCUS ar putea încerca să-și însușească mișcarea de „autonomie”, fapt ce i-ar fi permis guvernului central

din Moscova să-și impună propria soluție politică, organizația a făcut un apel la simpatizanți să-și atenuze atitudinea radicală. Totuși, guvernării din Kiev fiind ci înșiși prinși într-un vârtej politic confuz, n-au acordat prea mare atenție evenimentelor din Crimeea. Iar problema separatismului pro-rus a fost și ca neglijată.

În 1990 mișcările politice din peninsula s-au întetit. Partidul Comunist a lansat o campanie viguroasă în mass-media, cerînd „reorganizarea” Republicii Sovietice Socialiste Autonome (RSSA) care să fie un mijloc de exprimare a „dorinței poporului crimeean”. Această perioadă coincide și cu primul val al reabilitării în masă a tătarilor, care începuseră să-și ia în primire fostele așezări, fără a avea acordul direct al autorităților. Administrația crimeeană a răspuns prin organizarea pe ascuns a unor pogromuri în aceste așezări, cu sprijinul poliției locale ori al elementelor criminale ce se arătau foarte dornice să participe în schimbul cîtorva sticle de lichior sau al unor sume mici de bani. Gospodăriile erau devastate și oameni lipsiți de apărare au fost de multe ori bătuți, grav molestați. Guvernul central din Kiev ar fi putut să pună capăt acestei „purificări etnice”, cum i se spunea acțiunii în unele cercuri separatiste pro-ruse. dar a preferat să nu intervină. fapt ce a încurajat încălcările drepturilor omului. După ce separatiștii din Crimeea au realizat că Kiev-ul fie nu putea, fie nu dorea să intervină, au trecut la acțiuni fără teamă de urmări. Campania de propagandă, după toate aparențele parțial finanțată de anumite cercuri din Rusia, a dobîndit acum și o picantă tentă anti-ucraineană.

La timpul potrivit s-a propus în Crimeea un referendum pentru reorganizarea RSSA, sperîndu-se că ar putea pregăti mecanismul legal pentru despărțirea Crimeii de Ucraina pentru încorporarea sa ulterioară în Rusia. Se pare că natura evident anticonstituțională a propunerii n-a îngrijorat pe nimeni. Liderii tătarilor crimeeni au întocmit o serie de documente în care au atras atenția asupra ilegalității măsurii ce ar fi împlinită împotriva voinței poporului crimeean băștinaș. Aceste documente au fost înaintate Parlamentului Ucrainei, care le-a ignorat complet.

Referendumul s-a ținut la 20 ianuarie 1991. Tătarii însă l-au boicotat. În ciuda naturii anticonstituționale evidente a referendumului. în februarie 1991 Parlamentul Ucrainei a hotărît revizuirea rezultatelor lui. Liderul tătarilor din Crimeea, Mustafa Djemilev, a fost invitat în Parlamentul Ucrainei de către deputații național-democrați pentru a le explica legislatorilor situația din Crimeea. Liderul tătar a intenționat să-i determine pe parlamentarii ucraineni să conștientizeze faptul că o reorganizare a RSSA bazată pe „principiul teritorial” ar conduce în final la o totală separare a peninsulei de Ucraina. Din păcate, Leonid Kravciuk, care pe atunci era purtător de cuvînt al Parlamentului, a făcut tot posibilul să-i interzică lui Djemilev accesul în fața legislatorilor. Ulterior, Parlamentul Ucrainei a ratificat rezultatele referendumului, garantînd autonomia Crimeii în cadrul R.S.S. Ucrainiene.

În timp ce la Kiev se petreceau aceste lucruri, tătarii au convocat un al doilea Kurultai¹ (Congresul Național) la Sevastopol, Congres la care delegații au ales membrii Medzhelis-ului (Consiliul Național), corpul reprezentativ plenipotențiar al tătarilor crimeeni. Reprezentanții Medzhelis-ului au fost trimiși la Kiev într-o încercare de a negocia cu guvernul ucrainean în privința dreptului tătarilor la autodeterminare, bazat pe normele legislației internaționale. Strategia dezvoltată de liderii Medzhelis-ului cerea guvernului ucrainean să recunoască poporul tătar ca autohton în peninsulă, avînd pretenții îndreptățite asupra pămîntului lor străbun. După părerea liderilor Medzhelis-ului o astfel de atitudine din partea Kiev-ului ar fi luat-o cu un pas înaintea separatiștilor pro-ruși. Totuși Parlamentul și Guvernul ucrainean s-au comportat parcă tătarii din Crimeea n-ar fi existat.

După declararea independenței Ucrainei, la 24 august 1991, s-a sperat că Guvernul Ucrainei, acum suveran, se va preocupa de starea în care se află poporul tătarilor crimeeni. Într-adevăr, în septembrie, Leonid Kravciuk a organizat o întîlnire cu mai mulți reprezentanți ai Medzhelis-ului, în timpul căreia liderii tătarilor au afirmat categoric că își vor acorda sprijinul pentru consolidarea suveranității Ucrainei, cerînd în schimb ca Guvernul ucrainean să intre cu ei într-un dialog în vederea satisfacerii cererilor legitime ale poporului tătar. Viitorul președinte ucrainian a promis înființarea unei comisii parlamentare care să aibă în sarcină examinarea problemei și găsirea unei căi prin care poporul indigen din Crimeea să fie repus în drepturi. Comisia ar fi fost, de asemenea, însărcinată cu reconsiderarea politicii discriminatorii a administrației crimeene. Așa cum s-a dovedit ulterior Kravciuk n-a îndeplinit nici una dintre aceste promisiuni. Nici pînă în prezent n-a fost creată vreo comisie parlamentară.

Cu toate acestea, conferința Medzhelis-ului din noiembrie 1991 a adoptat o rezoluție prin care tătarii din Crimeea își declarau sprijinul hotărît pentru independența Ucrainei în referendumul național, desfășurat la 1 decembrie 1991. Dacă ținem cont că în Crimeea s-a votat în favoarea independenței cu un procent de numai 54%, se poate spune că votul decisiv în acest referendum a fost al tătarilor.

În cursul iernii, liderii tătarilor au încercat să inițieze un dialog constructiv cu autoritățile ucrainiene. Un proiect de Constituție pentru Crimeea a fost înaintat Guvernului ucrainean. Acest proiect avea în vedere mecanismul de neutralizare a tendințelor separatiste pro-ruse din peninsulă. În ciuda acestui fapt, din motive necunoscute, Comisia Parlamentară Ucraineană pentru Legislație, condusă de O. Koțiuba — un comunist „renăscut” — a înmormîntat acest proiect, astfel că nu i-a fost acordată atenția meritată. Biroul parlamentar, sub supravegherea purtătorului său de cuvînt — Volodimir Hrîniov, a inițiat o serie de consultări clandestine cu reprezentanți ai Parlamentului Crimeii care și-au înaintat propriul proiect constituțional, ratificat ulterior de Parlamentul Crimeii. deși mai apoi

Parlamentul ucrainean a afirmat categoric că el contravine Constituției Ucrainei și, ca atare, pune în pericol integritatea teritorială și suveranitatea statului.

În martie 1992, liderii tătarilor din Crimeea au inițiat o acțiune publică, numită „Kiev '92”. Peste o mie de tătari reprezentând toate zonele și orașele importante ale Crimeii s-au deplasat la Kiev, unde s-au desfășurat adunări și demonstrații publice. Scopul era de a atrage atenția asupra situației tătarilor și de a obține sprijin pentru dreptul lor legitim la „autonomie”. Simultan, alte acțiuni publice anti-separatiste au avut loc în Crimeea, organizate împreună cu multe grupări ucrainene. Demonstrațiile din Kiev au fost înăbușite prin forță: mulți au fost bătuți la ordinele directe ale ministrului de interne, generalul Nedrîhailo.

La 29 aprilie 1992, Parlamentul Ucrainei a votat o lege privind „statutul Republicii Autonome Crimeea”. Toate prevederile acestei legi erau incompatibile cu Constituția Ucrainei. În mod firesc, legea nu spunea nimic despre interesele și drepturile tătarilor, asigurând în schimb autorităților crimeene mijloace legale pentru înăbușirea mișcării tătarilor din Crimeea. Privind înapoi, această lege n-a făcut altceva decât să accelereze procesul separatist din peninsulă. De pildă. Guvernul Ucrainean putea acum să-și înființeze propriile forțe de securitate și un minister de interne. Reacția entuziastă a Parlamentului Crimeii (care n-a inclus nici un reprezentant al tătarilor) a fost promptă: la 6 mai legislatorii au declarat Crimeea „stat independent și suveran”, care se va asocia cu Ucraina numai pe baza unui acord separat.

În urma unei serii de întâlniri dintre Kravciuk și Mikola Bahrov, care la vremea respectivă era purtătorul de cuvânt al Parlamentului Crimeii, autorităților crimeene li s-a dat deplină libertate în tratarea după bunul lor plac a tătarilor. Din nou au avut loc represalii împotriva tătarilor crimeeni, iar președintele ucrainean, luînd cuvîntul în fața parlamentului, declara: „Aceasta este o afacere internă a Crimeii”.

Una din cele mai tragice consecințe ale acestor evenimente a fost pogromul petrecut din satul Krasnii Rii, lângă orașul-stațiune Alușta. La 1 octombrie 1992, aproape șase sute de polițiști, soldați și voluntari înarmați au atacat circa șaptezeci de tătari crimeeni, din care jumătate erau femei și oameni în vîrstă. Douăzeci și patru de tătari crimeeni, răniți grav, au fost luați ca ostatici. Autoritățile au refuzat să dea orice informație despre locul unde s-ar putea afla acești oameni. Medzhelis-ul a cerut prompt ca Procurorul General ucrainean și Ministerul de Interne să intervină pentru a salva viețile ostaticilor, dar în zadar.

După acest incident au avut loc un număr considerabil de asasinat ale unor figuri publice proeminente ale tătarilor, funcționari și oameni de afaceri. Desigur, aceste asasinat au coincis cu un val general de crime în peninsulă pentru ca nimeni să nu poată susține faptul că tătarii din Crimeea au fost singurii vizați. Dar există indicii că toate acestea au fost ordonate din interiorul Guvernului Crimeean, împînzit de elemente criminale. Medzhelis-ul a apelat la Guvernul

ucrainean pentru un control ferm al distribuirii fondurilor alocate din bugetul Ucrainei pentru a finanța întoarcerea și acomodarea celor deportați. Din nou, Kiev-ul a rămas surd.

Cam în acest timp Bahrov a început să simpatizeze cu ideea unui președinte crimeean care să acționeze ca „șef de stat”. În mod caracteristic, Kiev-ul n-a răspuns în nici un fel, nici atunci când cererea tătarilor de a beneficia de o „reprezentare proporțională” în Parlamentul Crimeii a fost respinsă, refuzând în acest fel indigenilor din peninsulă posibilitatea de a participa la deliberările legislative ale republicii autonome.

În toamna anului 1993 tensiunile sociale și politice s-au intensificat din nou. După o serie de acțiuni de nesupunere civilă în masă, tătarii din Crimeea au reușit să obțină o cotă provizorie în Parlament (14 din 98 de locuri). În alegerile parlamentare, 90% din tătarii crimeeni au votat lista de candidați numiți de Kurultai.

După victoria lui Iurii Meșkov în alegerile prezidențiale, poziția Ucrainei în Crimeea a început să se deterioreze încetul cu încetul. Blocul *Rossia* (o coaliție pro-rusă a partidelor Republican și al Poporului), care l-a catapultat pe Meșkov la președenție, a câștigat majoritatea locurilor în parlamentul crimeean. La câteva zile după convocarea Parlamentului, „Constituția din 6 mai” a fost aprobată prin vot deschis.

În iunie 1994, ucrainenii și-au ales un nou președinte, precum și un nou parlament. Dar puține s-au schimbat în Crimeea. S-au făcut declarații elocvente, s-au dat ultimatumuri separatiștilor și totuși Kiev-ul nu a reușit încă să preia controlul asupra situației. Mai mult, noul guvern a abuzat și el, ca și cel dinaintea sa de loialitatea tătarilor din Crimeea. Ultima serie de manevre legislative a înăbușit doar temporar forțele separatiste pro-ruse din Crimeea. Problemele din trecut nu au dispărut din senin.

Poate fi găsită o soluție? E dificil de dat un răspuns fără echivoc la această întrebare, căci s-a pierdut prea mult pînă acum. Cu toate acestea ar fi rezonabil să se înceapă cu reevaluarea critică a propriei poziții a Guvernului Ucrainean. Măsurile paleative din trecut nu mai au aplicabilitate în prezent. Într-un fel sau altul, soarta tătarilor din Crimeea nu poate fi scoasă din contextul general al „problemei crimeene”. O soluție durabilă și justă trebuie să aibă în vedere interesele legitime ale tătarilor crimeeni și dreptul lor la autodeterminare. Pentru început, Guvernul Ucrainei ar trebui să recunoască oficial Medzhelis-ul ca unic reprezentant al poporului tătar din Crimeea. Acest fapt îi va permite guvernului de la Kiev să-i includă în negocierile viitoare pe liderii tătarilor care vor rămîne loiali suveranității Ucrainei.

În sfîrșit, avînd ca punct de plecare acceptarea normelor legislației internaționale, Parlamentul și Guvernul Ucrainean ar trebui să declare categoric ca nu recunoaște existența unei entități politice și/sau juridice separate numită „poporul crimeean”. Avem de-a face, în fond, cu un segment al populației Crimeii

vorbitor de rusă, care s-a întâmplat să formeze o majoritate și ale cărei pretenții asupra acestui pământ, sînt în cel mai bun caz, șubrede. Ca atare, în conformitate cu axiomele legislației internaționale, acest segment al populației ar trebui tratat ca o minoritate cinică în cadrul statului ucrainean și, deci, ar trebui să-i fie acordate toate drepturile și libertățile ce sînt în concordanță cu statutul său legal.

Prin urmare, soluția problemei Crimeii ar trebui să fie echilibrul între interesele minorității ruse, ale populației băștinașe (adică ale tătarilor) și interesele națiunii ucraniene privită, ca întreg. O astfel de abordare ar putea jalona o nouă strategie politică în Crimeea. □

NOTĂ

1. Primul a avut loc în 1918, dar a fost repede „paralizat” de invazia forțelor bolșevice.

Traducere de Ioana Cistelecan

*

Nadir BEKIROV este membru al Medzhelis-ului și al fracțiunii parlamentare Kurultai în parlamentul Crimeii.